

İngiliz Ajanı Binbaşı Noel'in Nusaybin Raporu

Serdar SAKİN

Erciyes Üniversitesi

SAKİN, Serdar, İngiliz Ajanı Binbaşı Noel'in Nusaybin Raporu. CTAD Yıl 6, Sayı 12 (Güz 2010), 31-50.

Nusaybin, ticarî ve jeostratejik açıdan önemli bir konuma sahiptir. Musul ve Bağdat'ın Suriye'ye ve Güneydoğu Anadolu'ya bağlanmasını sağlar. Tarım ve hayvancılık açısından çok verimli topraklara sahiptir. Ayrıca etnik olarak da Kürtlerin yoğunlukta olduğu bir ilçedir. Bu özellikler İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu'da girişeceği kışkırtma politikaları için yeterli olmuştur. Nitekim İngiltere, siyasî ajanlarından Binbaşı Noel'i Kürtleri bağımsızlık vaadiyle kışkırtmak amacıyla Güneydoğu Anadolu'ya görevlendirmiştir. Bu görev üzerine Binbaşı Noel, ilk olarak Nusaybin'e gelmiş ve incelemelerine başlamıştır. Binbaşı Noel, Nusaybin'deki gözlemlerini notlar ve raporlar halinde İngiltere'ye bildirmiştir. Bu raporlarda Nusaybin'deki Kürtler, Hıristiyanlar, siyasî ve ekonomik durum, haberleşme ağı hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Her şeyden önce bu raporlar İngiltere'nin Kürt politikası ve Güneydoğu Anadolu hakkındaki planlarının nüvesini teşkil etmesi açısından önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Nusaybin, Binbaşı E.Noel, Kürtler, İngiltere'nin Kürt Siyaseti.

SAKİN, Serdar, Nisibin Report of British Agent Major Noel. CTAD Year 6, Issue 12 (Fall 2010), 31-50.

Nisibin has an important location in terms of its commercial and geostrategic status. It provides the connection of Mosul and Baghdad to Syria and south-eastern Anatolia. It has very productive grounds for agriculture and animal breeding. Nisibin was also a town where there were alot of Kurdish population.. These characteristics were quite enough for the provoking policy of Britain that will embark in the south-eastern Anatolia. In fact the Great Britain charged Major E.Noel, who was a diplomatic agent of Britain, to provoke Kurds with promise of liberation. Upon this mission Major Noel came Nisibin at first and then he started to his observations. Major Noel submitted his observations through notes and reports to the Great Britain. In these reports he gave detailed informations about Kurds, Christians, and also communication network, economic conditions of Nisibin. Above all, these reports were important because they provide the basis for Britain's Kurdish policy and plans for south-eastern Anatolia.

Key words: Nisibin, Major E.Noel, Kurds, Britain's Kurdish Policy.

Giriş

Nusaybin, Basra Körfezi üzerinden gelen yolların hiçbir doğal engelle karşılaşmadan ulaştığı, buradan itibaren ikiye ayrılıp Dicle-Fırat havzasını Anadolu'nun batısına, Suriye limanlarına ve Diyarbakır havzasıyla Anadolu'nun başka noktalarına bağlayan bir mevkide yer almaktadır.¹

İdarî olarak Nusaybin, Diyarbakır ve çevresi Osmanlı devleti sınırlarına dâhil olduktan sonra yapılan tahrirlerde, Diyarbakır eyâletinin Mardin sancağına bağlı bir nahiye idi. 1518, 1523 ve 1530 tahrirlerinde nahiye olan Nusaybin, 1540 yılında Mardin'e bağlı bir kaza yapılmıştır. Bununla birlikte 18. yüzyılda Mardin'in Bağdat'a bağlanması üzerine Nusaybin de merkez olarak Bağdat'a bağlanmıştır². Nusaybin, fizik coğrafyasında dağlık kısmının güney kenarında ve Musul'u Suriye'ye bağlayan yol üzerinde bulunmasından dolayı ticarî ve jeostratejik açıdan önem arz etmiştir.³ Musul'a giden yol üzerinde bulunması Nusaybin'i kilit duruma getirmiştir. Ayrıca İngiltere'nin 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı, nihayet Millî Mücadele esnasında Anadolu'nun güneydoğusuna yönelik girişimleri bilirse; esasta Kürdistan projesi açısından Nusaybin ön plana çıkmıştır.

İngiltere öncelikle Nusaybin olmak üzere Anadolu'nun doğu ve güneydoğusunu dolaşarak gözlemler yapması için İngiliz Hariciyesi'nin Hindistan Dairesi Siyasî Şube subaylarından Süleymaniye siyasî temsilcisi Ajan Binbaşı Edward William Charles Noel'i bölgeye göndermiştir⁴. Binbaşı Noel de bu görevi doğrultusunda bölgeyi dolaşmış, ayrıntılı raporlar hazırlayarak

¹ Metin Tuncel, "Nusaybin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDVİA), Cilt 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 269.

² Ahmet Kankal, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Nusaybin (Salnâmelere Göre)", *Makalelerle Mardin Tarihi-Coğrafya*, Cilt I, Hazırlayan: İbrahim Özcoşar, İstanbul, 2007, s. 479-480. 1870-1871 yıllarında Nusaybin kazasına bağlı müdürlükler Nusaybin, Çalçoğa, İlyan, Bunesri, Pınar-ı Ali, Eznavur, Hasenan ve Hums iken 1871-1872 yıllarında yapılan değişikliklerle Nusaybin, Bunesri, Mızıklı, Eznavur, Hasenan-ı Bâlâ ve Abbasan şekline dönüşmüştür. Kankal, a.g.m., s. 483-484.

³ E. Honigman, "Nasibin", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 9 (Naba'-Rüzzik), MEB Yayınları, Eskişehir, 1997, s. 102.

⁴ Binbaşı Noel, Güneydoğu Anadolu'ya gönderilmeden önce kuvvetleriyle İran'da İngiltere lehine faaliyetleri örgütlemekle görevli bulunmaktaydı. Güneydoğu Anadolu'da işlerin ters gittiğini fark eden İngilizler gelişmeleri kendi lehlerine çevirebilmek için Noel'i Nusaybin'e yollamaya karar vermişlerdir. Noel, hem bölgeyi tanıması hem de bu özel görevin üzerinden hakkıyla kalkabilecek kapasiteyi haiz olması düşüncesiyle görevlendirilmiştir. Nitekim Mim Kemal Öke'nin bu konuda "ileride Kürt isyanlarının arkasındaki motor rolünü oynayacak bu adam" şeklindeki nitelendirmesi Noel'in neden özel kılındığını açıklamaktadır. Mim Kemal Öke, *İngiliz Ajanı Binbaşı E. W. C. Noel'in Kürdistan Misyonu (1919)*, 4. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992, s. 26-27. Kısacası Noel, bir Kürt devleti kurulması düşüncesini hayata geçirme noktasında her şeyi yapabilecek biriydi. Binbaşı Noel'in yayınlanmış bir anı eseri bulunmamaktadır. Ancak İngiliz Arşivlerinde Güneydoğu Anadolu misyonu sırasında tuttuğu günlükleri vardır. Bu makale de bu günlüklerde yer alan raporlar doğrultusunda kaleme alınmıştır. *Diary of Major E. Noel on Special Duty*. Bkz. Ek.

gözlemlerini Londra'ya aktarmıştır. Onun Nusaybin hakkında yazdığı Rapor da bu çerçevenin içindedir. Nusaybin Raporu'nda bu kaza-nahiyenin siyasî, ekonomik, etnik ve haberleşme bilgileri ayrıntılı ve çarpıcı olarak gözlemlenmiştir.

Binbaşısı Noel'in yazdığı bu raporlar İngiliz Ulusal Arşivi'nde (British National Archives) bulunmaktadır. M. Kemal Öke, *İngiliz Ajam Binbaşısı E.W.C. Noel'in Kürdistan Mısyonu (1919)* isimli eserinde Noel'in bölgeye dair rapor ve günlüklerine kısaca değinmişse de ancak özet bilgiler vermiştir. *La Question De Mossoul De La Signature du Traité d'Armistice de Moudros (30 Octobre 1918 au 1er Mars 1925)*⁵ adlı belge kitabında da Noel'in Nusaybin'deki çalışmaları iki paragrafa sığdırılmıştır. Yine son dönem ve yeni tarih araştırmalarından İhsan Şerif Kaymaz'ın yazdığı *Musul Sorunu* başlıklı çalışmada ilgili raporlara ve Nusaybin'e ayrıntılı olarak yer verilmemiştir. Söz konusu bu eksikliklerden yola çıkılarak makalede Binbaşısı Noel'in tuttuğu seyahat notlarından ve gönderdiği rapor telgraflardan oluşan günlüğünde yer alan ve İngiltere'nin Kürt politikasında yön verme amacını güden Nusaybin hakkında yazdığı raporlar incelenmiştir.

Binbaşısı Noel'in Görevlendirilmesi ve Nusaybin'e Gelişi

Irak'taki İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı ve Bağdat'taki İngiliz Mülki Komiseri (civil commissioner) Arnold Talbot Wilson (1918-1920), 1918 Kasım'ında, Musul vilâyetinin kuzeyindeki Kürtlerin İngiltere himayesi altında bir Kürt Devleti kurulması yönündeki eğilimlerini belirlemek üzere Binbaşısı Noel'i⁶ bölgeye gönderme tasansını Londra'ya bildirmiştir. Görevlendirmeye ilgili olarak Wilson'un Londra'ya bildirdiği gerekçeler, bölge hakkında Paris'te yapılacak Barış Konferansı için, İngiliz hükûmetinin önerilerine dayanak oluşturacak bilgilerin toplanması, koşulların yerinde saptanması ve Türklerle Kürtler arasındaki ilişkinin niteliğinin belirlenmesidir⁷. Wilson aynı şekilde İstanbul'da Güneydoğu Anadolu'nun bağımsızlığı için başında Şura-yı Devlet Reisi Şeyh Abdülkadir, Dr. Abdullah Cevdet ve Süleyman Nazif'in bulunduğu

⁵ *La Question de Mossoul de la Signature du Traité d'Armistice de Moudros (30 Octobre 1918 au 1er Mars 1925)*, Yay. Haz. Ahmed İhsan, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Vekâleti, İstanbul, 1925. Dışişleri Vekâleti 1925 yılında *La Question de Mossoul* adında kırmızı bir kitap bastırmıştır. Bu kitap, 30 Ekim 1918'den 1 Mart 1925 yılına kadar Musul meselesine ait resmî belgeleri ihtiva etmektedir. Bunlar Fransızca yazılmış veya Fransızcaya tercüme edilmiştir. Türkçe asıllarını bulamadım.. Celal Bayar, *Ben de Yazdım Millî Mücadele'ye Gidiş*, Cilt 1, Baha Matbaası, İstanbul, 1965, s. 92.

⁶ Mustafa Kemal Atatürk, Noel'i, "Mr. Noel gibi milletimiz ve vatanımız için zararlı olan yabancılar" diyerek nitelemiştir. Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Yay. Haz. Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s. 91.

⁷ İhsan Şerif Kaymaz, *Musul Sorunu Petrol ve Kürt Sorunları ile Bağlantılı Tarihsel ve Siyasal Bir İnceleme*, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 112-113.

güçlü bir hareket ortaya çıktığını ve bu hareketin liderlerinin bölgede etkili olduğunu Hindistan Bakanlığı'na bildirmiştir. Nitekim İstanbul'daki siyasi Kürtçülük genelde Hristiyan ve özelde de İngiliz düşmanıydı. Bölge içinde ve dışında özellikle Halep ve Musul'a kadar İngiliz karşıtı faaliyetlere girişmişlerdi. Bu sebeple İngiltere, İngiliz karşıtı Kürtçülerin güçleneceği ve Musul'da İngilizleri zor durumda bırakacağı gerekçesiyle, İstanbul'daki örgütün etkisiz kılınması ve liderlerinin İstanbul'dan sürülmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Bu bağlamda Güneydoğu Anadolu'nun önemli olaylara gebe olduğunu düşünen İngilizler, gelişmeleri kendi lehine çevirmek⁸, barış ve düzeni yeniden kurmak amacıyla Kürt aşiret önderleriyle görüşmek⁹ ve Kürtler üzerinde İngiliz etkisini yaymak için Bağdat'taki ajanlarından Binbaşı Noel'i Nusaybin'e göndermeye karar vermiştir.¹⁰ Bu görevlendirme ile ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa, Türkiye ve Kafkasya'da incelemeler yapmak üzere Amerikan hükümetinin gönderdiği heyetin başkanı General Harbord ile görüşmesi sonrasında 24 Eylül 1919'da bir bildiri kaleme almıştır. Bu bildiri de “İngilizlerin, Türklerle bir kardeş kavgası başlatmak amacı ile Binbaşı Noel'in yardımıyla Kürtleri kışkırtarak İngiliz koruyuculuğu altında bağımsız bir Kürdistan kurmak, böylece Osmanlı ülkesini parçalamak düşüncesi ile Binbaşı Noel'in Güney Anadolu'ya görevlendirildiğini ifade etmiştir.”¹¹

Kıscası İngiltere, Musul ve Hindistan sömürgelerini güvende tutabilmek için Türkiye'nin güneydoğusuna yönelik askerî işgallere başlayarak bölgedeki Kürt unsuru kışkırtmayı ve kendi güdümünde bir tampon devlet kurmayı planlamıştır. ¹² Bununla birlikte Kürtleri kazanamadığı takdirde bölgede tutunamayacağını bilen İngilizler, bölge dâhilindeki Kürt aşiretleri yanına çekmek, Türk idaresi ile ahalî arasında güvensizlik yaratmak amacıyla Binbaşı Noel'i güneydoğuya göndermiştir.¹³

Görevlendirme üzerine Binbaşı Noel, 7 Nisan 1919'da, Nusaybin'e gitmek için Musul'dan ayrılmış, 5 gün sonra 12 Nisan'da Nusaybin sınırlarına girmiştir.

⁸ İsmet Üzen, “Mütareke Döneminde Bir Eşkıyalık Örneği: Ali Batı Olayı (6 Mayıs-18 Ağustos 1919)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XXII, Sayı 64-65-66, Mart-Temmuz-Kasım 2006, s. 330.

⁹ Salahi R. Sonyel, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 32. Büyük olasılıkla, Wilson'un asıl amacı, hiçbir konuda uyuşmadığı bu Kürt fanatığını, bir görev yaratıp, başından savmaktır. Kaymaz, *age*, s. 112-113.

¹⁰ Sonyel, *age*, s. 12.

¹¹ Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Cilt I, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995, s. 160.

¹² Serdar Sakin, “İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu'yu İşgal Arzusu ve Bölge Halkını Kışkırtma Faaliyetleri”, *Erişyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 27, 2009/2, s. 266.

¹³ Selçuk Ural, “Mondros Mütarekesi Sonrası İngilizlerin Irak Cephesi'nde Gerçekleştirdiği İşgaller”, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4, Ağustos 2004, s. 44-45.

Geliş amacını Nusaybin'in yetkili makamlarına söylemeyen Binbaşısı Noel'in yanında iki tercüman, iki çavuş ve Musul'un iki eski jandarması bulunmaktaydı. ¹⁴ Noel, Nusaybin sınırlarına girdikten sonra her şeyi gözlemleyerek notlarını almıştır.

Örneğin Binbaşısı Noel'in anlattıklarına göre "Türk askerlerinin Nusaybin ve çevresini terk etmesinden dolayı bölgede artan bir güvensizlik hissi görülmüştür. Yollar, özellikle yolun kuzeyindeki tepelerde yaşayan Ali Batı liderliğindeki Kürt aşiretleri nedeniyle güvenli değildir. Zira güvensizlik Türk zaptiye kontrol noktasının geri çekilmesiyle daha da artmıştır. Öyle ki Nusaybin'den 18 mil (28.96 km) uzaklıktaki Dağır'de sadece bir düzine jandarmanın bulunduğu bir karakol kalmıştır. Üstelik bu birlikte hiç kimse beş aydır maaş almamış ancak disiplinlerinin her zamanki gibi iyi olduğu görülmüştür."¹⁵

Yine 14 Nisan'da Nusaybin'den 8 mil (12.87 km) uzaklıktaki son Türk istasyonu olan Nimitli'yi geçen Binbaşısı Noel, buranın 7 Türk subayına emanet edildiğini görmüştür. Burada ayrıca bir Alman havaalanı bulunduğunu ifade etmiştir. Ertesi sabah Nusaybin'e ulaşmıştır. Ulaşım özellikle de trenlerin geliş ve gidişi hakkında bilgiler veren Noel'e göre ayda üç dört kere Tel Abyad-Nusaybin arasında trenler gelip gitmekteydi. Bununla birlikte sırayla çalışan iki lokomotif ve 50-60 adet de vagon olduğunu, Nusaybin'den Resulayn'a giden yolun da molozla kaplı ve önem verilmediği için kötü durumda bulunduğunu bildirmiş, ulaşım ile ilgili tespitlerine devam ederek, 18 Nisan'da sevk edilmeyi bekleyen Mardin'de 400, Resulayn'da 200 terhis olmuş askerin bulunduğunu, bunların gitmesiyle de Türklerin bölgeden ayrılma işlemlerinin biteceğini belirtmiştir.¹⁶ Binbaşısı Noel, sağlık açısından Nusaybin'de sağlıksız yaz iklimi ve sıtmanın olduğunu belirtmiştir. Bu arada 4 bitişik müstakil binadan oluşan Alman hastane binasının hükûmet işleri için kullanıldığını bildirmiştir.¹⁷

Binbaşısı Noel, 17 Nisan'da Nusaybin'in ileri gelenlerini ziyaret etmiştir. Ziyaretinde Nusaybin pazarının malî, tarım ve ticarî durumundan endişelendiğini kaydetmiştir. Kabilelerin sayılarını ve isimlerini sorarak not almıştır. Ardından tümen binasını ziyaret etmiş, savaştan önce ve normal koşullardaki hasat ile ilgili bilgileri sormuştur. Resmî olarak da devlet işlerine müdahale amacıyla malî konuların işleyişi, yani vergilerin nasıl toplandığı, bunların ne kadarının merkez bütçesine gönderildiği, ne kadarının kazada kullanıldığı gibi konularda bilgilendirilmesini istemiştir. Bu durum, hangi görevle

¹⁴ *La Question de Mossoul*, Belge No. 50.

¹⁵ FO 141/806/2; *Diary of Major E. Noel on Special Duty*. Bkz. Ek.

¹⁶ FO 141/806/2.

¹⁷ FO 141/806/2.

geldiği bilinmeyen bu adamın seyahat amacını ortaya çıkartmıştır. Vali, bu bilgileri ona vermemiştir.¹⁸

Ayrıca I. Dünya Savaşı'nın ardından tamamlanabilen Haydarpaşa-Bağdat demiryolunun 1917'de Nusaybin'e ulaşan işletmesini¹⁹ 17 Nisan'da gezerek hakkında bilgiler toplamıştır. Buna göre "Alman Demiryolu yönetim yerleşkesi oavadan 300 m. yükseklikte ve kasabanın 3 mil (4.82 km) kuzeyindeki tepelerde kurulmuştur". Bu yerleşkeyi gezen Noel, gözlemlerini şu şekilde anlatmıştır: "Mevcut binalar birinci sınıf ve bir İngiliz piyade taburu için barınabilecek çok güzel ve huzurlu bir yerdir."²⁰ "Su nehirden buharlı bir pompayla 5 inçlik bir boruyla suyun temizlendiği bir sarnıca aktarılmaktadır. Burayı Almanlar terk ettikten sonra belli bir süre Türk askerleri kullanmışlar ve biraz zarar vermişlerdir. Fakat hâli hazırda birkaç jandarma ve Kürt lider Hama Ağa Mehe'nin birkaç adamı bulunmaktadır."²¹ Bu aktarılan bilgiler, Binbaşı Noel'in günlüklerine yansıyan genel notlar olarak göze çarpmaktadır. Ancak verilen bilgilerde dikkati çeken husus genel konuların dahi bir ciddiyet içerisinde ve en küçük bir ayrıntıyı atlamadan, gözden kaçırmayarak not etme ve gözlemele dakikliğine dayanmasıdır.

Binbaşı Noel'in Kürtler Hakkındaki Gözlem ve Düşünceleri

Binbaşı Noel'in en önemli notları Kürtler üzerine olanlarıdır. Çünkü Noel'in görevlendirilme gerekçelerinden biri de Kürdistan Devleti kurulmasına yöneliktir. Bu açıdan Noel, Kürtlerin toplum olarak niteliğini, siyasi bakımdan hangi devlete daha yakın olduğunu, bunun sebeplerini ve Kürtlerdeki milliyetçilik duygusunun derecesini en ince ayrıntıyı kaçırmadan not etmeye çalışmıştır. Bu sayede bölgedeki İngiliz aleyhtarı durumu kendi lehlerine çevirmek için gerekli planların alt yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Noel'in aktardıklarını şu şekilde ifade edebiliriz:

Buradaki Kürt kabileleri yağmacılık içgüdüleriyle gelişmiş çok vahşi bir topluluk. Bununla birlikte halk, İngiltere'ye karşıdır. Bunun sebebi ise Kürtlerin Amerikalılara ve İngilizlere karşı korkutulmasıdır. Nitekim Türkler ve millî Kürt partisi propagandalarında başarılı olmuşlar ve Hristiyan katliamından dolayı İngilizlerin kendilerine korkunç boyutlarda ceza vereceğini söyleyerek korkutmuşlar. Propagandanın başarısı sadece bu korku faktörüne bağlı ve bu sebeple de geçici olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Süleymaniye'den farklı olarak kabilelerde ya hiç ya da çok az millilik duygusu var ve zor kullanılarak ve ardından genel af ilân

¹⁸ *La Question de Mossoul*, Belge No: 51.

¹⁹ Tuncel, agm., s. 270.

²⁰ FO 141/806/2.

²¹ FO 141/806/2.

edilerek sağlanabilecek herhangi bir yönetim şeklini kabul etmeye hazırlar. Şu andaki duruma bakarak silahlı bir karşılık gelebileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Zira dün gece (11 Nisan) yanlarında kaldığım aşiretin reisi, açık bir şekilde İngilizlere karşı hazırlık yaptığını söyledi. Fakat “İngiliz” ve “Ermeni” kelimelerinin aynı olmadığı anlatıldığında kararında değişiklikler oldu.²²

Çünkü aşiretler yabancı tahakkümünden çekinmektedirler ve onların gözünde Ermeni ile İngiliz–Hristiyanlıktan ötürü- eşanlımlıdır. ²³ Noel, gözlemlerini aktarırken tespit ve önerilerini iç içe yapmıştır. Örneğin korkutma ve kıskırtma işinin yapay olduğunu tespit etmiş, bunu tersine çevirmek için de Kürtler hakkında genel bir af ilanının çıkarılmasının yeterli olduğu önerisini teklif etmiştir. Noel, teklifini sonlandırırken “bu af ilanının İngiltere açısından siyaseten zararlı olduğu düşünülüyorsa bunu şifahen yapmak için kendisinin de görevlendirilebileceğini”²⁴ söylemiştir.

Noel, “Kürtlerin yaptığı hareketlere karşı bir misilleme politikasının, bölge halkının dini duygularını ve ırkçılığını kıskırtacağı, Müslümanları İngilizlere karşı birleştireceği, bu durumda da İngiltere’yi çok büyük askeri sorumluluk altında bırakacağı sebebiyle yanlış olacağını” ifade etmiştir. Üstelik “bu durumun aşiretlerin merhametinde olan ve İngiltere’nin çeşitli yardımlarına ihtiyaç duyabilecek pek çok Hristiyan’ı tehlikeye sokabileceğini” söylemiştir.²⁵

Yine Noel’e göre “Kürt bağımsızlık hareketi doğal halinde seyretmemektedir. Bu bölgedeki Kürt aşiretlerini, Süleymaniye ve Revanduz Kürtlerinden ayrı tutmak gerekir. Zira bu Kürtler Araplarla uzun süre birlikte yaşadıkları için milliyetçilik duygularını yitirmişlerdir. Arap kültürüne, Arap giyinişine ve bazı yerlerde Arap diline uyum sağlamışlardır. Ayrıca bu bölgedeki Kürtler Araplarla kanştırılmalarına da pek aldırış etmemektedirler. Kısacası Nusaybin’deki Kürtler, kültür olarak Araplaşmışlardır. Ancak Kürdistan’ın diğer bölgelerinde Araplara karşı belirgin bir antipati mevcuttur. Bu durum özdeyişlerde kendini göstermektedir: “Araplara çok yüz verme yoksa gelip elbisene ederler.” Ya da “Araplar sineklere benzer ne kadar kovalarsan o kadar yapışırlar.”²⁶

Binbaşı Noel, 16 Nisan’da Nusaybin’in önde gelenlerine bazı telgraflar geldiğini belirtmiştir. Bu telgraflar hakkında şunları ifade etmiştir: “Türk hâkimiyeti altında bağımsız bir Kürdistan hareketini destekleyen önemli şahıslardan biri olan İstanbullu Şeyh Abdülkadir’den Hristiyanları Kürtlere

²² FO 141/806/2.

²³ Öke, *age.*, s. 29.

²⁴ FO 141/806/2.

²⁵ FO 141/806/2.

²⁶ FO 141/806/2.

öldürten milliyetçilere zarar vermememiz için gönderilen telgraf Nusaybin'in önde gelenlerine ulaştı. Bedir Han Berk'in oğlu Kürt lider Emin Ali'den de Türk hükûmeti tarafından Diyarbakır Valiliğine atandığını ve kısa zamanda görevine başlamak için ayrılacağını bildiren başka bir telgraf aldık". Binbaşı Noel, bu durumu 17 Nisan'da yazdığı bir rapor ile Londra'ya bildirmiştir.²⁷ Bu raporda belirtilen "Hristiyanları Kürtlere öldürten" ibaresinin siyasî bir amaç taşıdığı görülebilir. Çünkü İngiltere'nin Mondros Ateşkes Antlaşması'na dayanarak bölgeye doğrudan müdahalesi için yeterli bir sebep teşkil edebileceği düşüncesi doğrultusunda söylenmiş olabilir. Yine amacın, bir Hristiyan katliamı yapılmış, bu işi Kürtler, Türkler tarafından zorlanarak gerçekleştirmişlerdir sözüyle Kürtlerin, zaten var olmayan, yapılmamış bir katliam için Türkler tarafından zorlandıkları söylenerek İngiltere tarafına çekilmesi ve Güneydoğu Anadolu'yu rahatça işgal etme arzusu olduğu görülebilir.

Noel ayrıca raporuna bölgede yaşayan aşiretlerin adı, aile sayısı, köy sayısı, silah sayısı, önemli liderleri ve benzeri bilgileri içeren bir ek koymuştur. "Nusaybin Kazasındaki Aşiretler" başlığını taşıyan bu ekte²⁸ şu bilgiler yer almıştır:

Aşiretin Adı	Aile Sayısı	Köy Sayısı	Silah sayısı (modern)	Önemli Liderler
Alyan (Kürt)	1000	60	300	Şeyh Muhammedi Maran; Esmail-i Hafse Barahat
Sarhan (Kürt) Solkan Havairki Comar	1500	30	500	Ali Batı
Eznavur (Kürt)	2000	30	200	Ahmet Yusuf
Dakuri (Kürt) Tamini	300	6	200	Hama Ağa Mehe
Tay (Arap)	3000	35	1500	Şeyh Muhammed
Herhangi bir şeyle uğraşmayan Kürtler	2000	40	100	Her köyün bir muhtarı var

Tablo 1: Nusaybin Kazasındaki Aşiretler

Bu bilgilerle birlikte Noel raporunda, aşiretler ile ilgili bazı gözlemlerine de yer vermiştir. Bu gözlemlerinde özellikle aşiretlerin liderlerinin kim olduğunu, yaşadıkları bölgeyi, aşiretler arasındaki durumu yani birbirlerine düşman olup olmadıklarını, ayrıca İngiltere'ye karşı nasıl bir tutum içerisinde bulduklarını ortaya koymuştur. Yine aşiretlerin karakterlerini başka bir ifade ile bir plan

²⁷ FO 141/806/2.

²⁸ FO 141/806/2. Bkz. Ek-2.

doğrultusunda İngiltere lehine örgütlenebilir olup olmadıklarını ya da bu plana karşı koyma güç ve derecelerini (örgütlülük) belirtmeye çalışmıştır. Buna göre:

Alyan Kürtleri: Şeyh Muhammedi Maran ve adamları bir ovada 20 köyün birleşiminden oluşmuştur. Esmail-i Hafse Barahat ve adamları Cezire Nusaybin yolunun kuzeyindeki tepelerde yaşamaktadır. Aşiret Nusaybin'in 30 mil (48.28 km) dışında yerleşmiştir. 60 köyden 30'u ise boşaltılmıştır.

Ali Batı liderliğindeki Kürt Aşiretler: Bu aşiretler Ali Batı'nın kumandasında bir hırsızlar birliği oluşturmuş sıradan bir çete izlenimini vermekteydi. Nusaybin'in kuzey doğusundaki Habak nahiyesi olarak bilinen tepelerde yaşamaktadırlar.²⁹

Eznavor Kürtleri: Sessiz ve itaatkârdırlar.

Dakuri ve Tamini Kürtleri: Nusaybin'in birkaç mil kuzeyinde Gargar vadisi boyunca yaşamaktaydılar. Alman demiryolu yerleşkesini korumakta ve Hristiyanlara her zaman iyi davranmaktadırlar. Liderlerinin biraz İngiliz yanlısı olduğuna inanılmaktadır. Ali Batı ile düşman bir aşirettir.

Tay Arapları: Nusaybin'in güneyinde yaşamaktaydılar. Azılılar ve her hangi bir Kürt kabilesinden farkları yoktur. 12 boyu mevcuttur. Hepsisi bir lidere sadakatle bağlıdır ve hiçbir Kürt aşiretine ya da Kürt aşiret birliklerine benzemezler. Bu kazada sürekli yerleşik olan tek Arap aşiretidir.

Herhangi bir şeyle uğraşmayan Kürtler: Aralarında herhangi bir uyum sözü konusu değildir. Planlı bir eylem yapma ihtimalleri de çok nadir gözükmektedir. Nusaybin'in etrafındaki köylerde yaşayan bu Kürtler bazen Pınar Ali Kürdü olarak bilinmektedir.

Aşiret liderlerinin en etkili olanları Ali Batı ile Hama Ağa Mehe'dir. Bu iki lider birbirine düşmandır.³⁰

Cizre'nin kuzeyindeki yol boyunca yaşayan neredeyse bütün Kürtler 50 ya da daha fazla seneden beri Şamar aşiretine haraç ödemektedirler. Verilen bu haraç, sürülerini gütmek, tarlalarını ekip biçmek için Arap göçebelerinden gelecek orta seviyede bir tehlike şantajı içindir. Haracın miktarı mevkiye göre değişmekle birlikte ortalama bir koyun şeklindedir.³¹

²⁹ FO 141/806/2. İsmet Üzen, Ali Batı Olayı ile ilgili olarak yazdığı makalesinde Binbaşısı Noel'in günlüğüne atıfta bulunarak, günlükte Ali Batı ile bir görüşme olduğuna dair bir bilginin yer almadığını söylemiştir. Devamlı günlükte, Ali Batı ile ilgili kayda değer bilgiyi, Noel'in Habasbanî aşireti reisi İzzettin'i ziyareti sırasında ikisinin birbirine düşman olduğunu öğrenmesi olarak ifade etmiştir. Bunun dışında, Ali Batı'nın İngilizlerle ilişkisini ve İngilizlerin bölgedeki faaliyetlerini gösteren çok az bilgi mevcuttur cümlesiyle konuyu sonlandırmıştır. Üzen, agm., s. 333. Burada dikkati çeken husus Üzen'in dipnot veya kaynakçasında Binbaşısı Noel'in günlüğüne dair bir kaydın olmamasıdır. Öke'nin *İngiliz Ajamı Binbaşısı E.W.C. Noel'in Kürdistan Misyonu (1919)* eserinde yer alan bilgilere göre Noel-Ali Batı ilişkisini değerlendirmiştir. Yani Noel'in günlüğünü bizzat görmemiştir. Hâlbuki yukarıda yer alan kısa bilgiler ve tabloda verilen hususlar, Ali Batı hakkında genel bir bilgiyi ortaya koymaktadır. Zira Ali Batı liderliğindeki aşiretleri hırsızlar birliği olan sıradan bir çete diye tanımlayan Noel'in bu tasvirini Üzen, makalesinin sonucunda arkasında kimsenin olmadığı, 1908'den beri eşkıyalık yapan biri şeklindeki tanımlamasıyla ortaya koymaya çalışmıştır. Kısacası bu durum da Noel'in günlüğüne yeterince değinilmediği konusunda çalışmamızın Giriş kısmında ifade ettiğimiz tezi doğrulamaktadır.

³⁰ FO 141/806/2.

³¹ FO 141/806/2.

Ayrıca bölgenin batısından doğusuna hangi aşiretin kime haraç verdiğini not eden Noel, bunları şöyle belirtmiştir. "Cebel Sincar Yezidileri Mishel ve Ferhat'a; Miran aşireti Dokiş ve Garbi'ye; Arap aşireti Cibur Asi'ye; Alyan aşireti Kürt Samit'e; Eznavur aşireti Mishel'e; Dakuri aşireti Ali Abdürrezak'a; Kiki aşireti Mara Amr'a ve Milli aşireti ise Muhammed İbni Abdülkerim'e haraç vermektedirler."³² Noel, Tay Araplarının haraç vermeyen tek aşiret olduğunu sözlerine eklemiştir.³³

Binbaşı Noel, 19 Nisan'da Dakuri Kürtleri tarafından ele geçirilmiş olan Amuda köyünde kalmıştır. Köyün liderleri Ferhat ve Şükrü Ağa'yı görmeye gittiğinde haracını almak için köye gelen Şamar aşireti şeyhi Ali Abdürrezak'ı da görmüştür. Noel'e göre "Abdürrezzak sevimsiz, sert ve İngiliz karşıtı bir adamdır". Abdürrezzak Ağa, Noel'e bu karşılaşmalarında bütün İngilizlerin Ermeniler gibi yok edilmesini söylemiştir³⁴. Noel, Ferhat Ağa'yı da "aptal ve geri zekâlı" olarak tanımlamıştır³⁵. Binbaşı Noel, aşiretler arasında sistemli ve yoğun bir şekilde düşmanlık propagandası yapıldığına dair hiçbir şüphesi olmadığını, bu durumun büyük bir alanda yayıldığına fark edildiğini belirtmiştir.³⁶

Nusaybin-Mardin arası yol güzergâhı hakkında da notlar tutan Noel, bu notlarında aşiretler ve kaldıkları köyler konusunda şunları söylemiştir: "Hodo köyü, Şaika Kürtlerinin olup bu köyde 20 evleri vardır. Sada köyü Pınar Ali Kürtlerinin ve 40 evleri vardır. Olcay köyünde (?) Mirsiri Kürtlerinin 30 evi vardır. Dakuri Kürtlerinin yaşadığı Hasi köyünde 25 evleri, Amuda köyünde de 200 evleri vardır. Bu köyde Hıristiyanların da 1 evi bulunmaktadır. Gurguri köyünde ise 20 evi olan Kalenderin Kürtleri mevcuttur."³⁷

Binbaşı Noel, aşiretlerin silahlı mücadele fikrine alıştığını, silah ve mühimmat satın aldıklarını belirtmiştir. Buna rağmen "aşiretler arasında hâlihazırda planlı bir isyan ve karşı koyma fikri olduğunu düşünmediğini ancak mevcut İngiliz aleyhtar propagandaya karşı bir şey yapılmaz ise İngiltere adına bazı olumsuz olayların meydana gelebileceğini ve bu durumun da karşı güçleri yani Türk hükûmetini önemli hâle getirebileceğini" bildirmiştir.³⁸

Noel, Kürtlerin tavrını, Türk hükûmetine veya İngiltere'ye karşı tutumlarının ne olabileceğini anlamıştır. Mevcut hâlde birbirinden bağımsız hareket eden

³² FO 141/806/2.

³³ FO 141/806/2.

³⁴ FO 141/806/2.

³⁵ FO 141/806/2.

³⁶ FO 141/806/2.

³⁷ FO 141/806/2. Kabile-aşiret yapısı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Orhan Türkoğan, *Doğu ve Güneydoğu Kabile-Aşiret Yapısı*, IQ Yayınları, İstanbul, 2006, 37-145.

³⁸ FO 141/806/2.

aşiretler arasında Kürdistan devleti olgusuna rastlamamıştır. Ancak bu plan doğrultusunda yapılması gerekenleri hükûmetine bildirirken Kürtlere karşı hafif sert bir tavırla yaklaşılmasını salık vermiştir. Özellikle Kürt bağımsızlık hareketinin doğal hâlinde seyretmemesini söylemesi Kürt milliyetçiliği ve Kürdistan Devleti söylemlerinin altında İngiltere'nin olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

Binbaşısı Noel'e Göre Nusaybin'deki Hristiyanların Durumu

Binbaşısı Noel, 15 Nisan'da Nusaybin'deki Hristiyanlar konusunda Londra'ya bir rapor göndermiştir. Bu raporunda, Nusaybin'deki Hristiyanların, toplumun önde gelenlerine göre Hristiyan katliamı tehlikesinin olmadığını ancak durumun çok değişken olduğunu söylemiştir. Noel, Türk hükûmetinin yardımsever tavırları sayesinde Hristiyanların iyi bir durumda olduklarını, yine Türk hükûmeti tarafından Hristiyanları daha iyi duruma getirmek için doğru girişimlerin yapıldığının da bir gerçek olduğunu belirtmiştir. Nitekim Türk hükûmetinin yardımseverliği ve Hristiyanların Türklere bakışı Noel'in verdiği bir örnekte açıkça görülmüştür. Buna göre 1-15 Nisan arasında Kaymakamın emriyle 200 ile 250 arasındaki köle Hristiyan serbest bırakılmıştır. Bununla birlikte Hristiyan bir kız, Hristiyanların bütün ikna edici konuşmalarına rağmen beraber yaşadığı Müslüman aileyi bırakmak istememiştir. Üstelik İslâm dinini kabul eden Hristiyanlar da mevcuttur. Fakat sayıları fazla değildir.³⁹

Ayrıca Nusaybin'de Müslüman ailelerin yanında 50 Hristiyan köle mevcuttur. Çoğunluğu gitmek istedikleri herhangi bir yere gitmekte serbesttir. Fakat zengin ve etkili bir ailenin malı olan birinin kalmasını Türk kaymakamı tehdit ederek sağlamıştır. Noel'e göre bunların serbest kalmasını sağlayacak tek olay yabancı bir temsilcinin getirilmesidir.⁴⁰

Binbaşısı Noel burada çelişkilidir. Zira bir tarafta Hristiyanların zorlamasına rağmen Müslüman aileyi seçen Hristiyan kızı, diğer tarafta da gitmek isteyen fakat Türk kaymakamın baskısıyla gidemeyen biri vardır. Bu tekil örneklere dayanarak Hristiyanlara yönelik baskı ve kötü davranışların olduğu herhâlde söylenemez. Aksine Binbaşısı Noel'in Türk hükûmetinin yardımsever davranışlarından bahsiyle Hristiyanların gayet iyi durumda olduklarını ifade edebiliriz.

Binbaşısı Noel, raporunda Hristiyanların nüfusuna yönelik bilgiler de vermiştir. Buna göre Nusaybin'de savaştan önce 120 Hristiyan evi olup bu sayı 10'a düşmüştür. Noel'in bulunduğu sırada Nusaybin'de Türkiye'nin değişik yerlerinden gelmiş 60 kadar Hristiyan mülteci aile vardır. Nüfus olarak ifade

³⁹ FO 141/806/2.

⁴⁰ FO 141/806/2.

etmek gerekirse savaştan önce 1500 Hristiyan varken bu sayı 400'e düşmüştür. Bunların 150'si Nusaybin'in kuzeyindeki 7 köyde yaşamaktadır. Kalan 250 kişi ise durumları kölelerden biraz daha iyi olmak üzere çeşitli aşiretlerin arasına yayılmış durumdadırlar. Ayrıca Nusaybin'in kuzeyinde Habak nahiyesinde 7 Hristiyan köyü yer almaktadır. Nusaybin kazasındaki aşiretlerden Şeyh Muhammed kontrolündeki Tay Arapları ve Hama Ağa Mehe kontrolündeki Tahsur ve Tamiki Kürtleri Hristiyanları sürekli kollayıp arkadaşça davranmaktadırlar. Binbaşı Noel, raporunda ayrıca Yahudilere atıfla onların "hiçbir şekilde muzdarip olmadıklarını" özellikle ifade etmiştir.⁴¹

Türkiye'deki gayrimüslimleri bahane ederek kendi menfaatlerini gerçekleştirmeye çalışan İngiltere'nin, Noel'in raporundaki bilgiler karşısında bölgedeki Hristiyanlara yönelik bir girişimde bulunamayacağı görülmüştür. Üstelik Noel, Türk hükûmetinin yardımsever davranışlarından bahisle Türkiye'nin Hristiyanlara karşı müsamahalı ve iyi niyetli olduğu gerçeğini gözler önüne sermiştir. Zira raporda "Türk standartlarına göre pek çok Hristiyan'ı daha iyi duruma getirmek için doğru girişimlerin yapıldığı da bir gerçektir" ifadesi bunu göstermiştir. Rapora bakıldığında Hristiyanların herhangi bir sınıflamaya tâbi tutulmadığını görmekteyiz. Daha çok mezhepsel olarak Hristiyan ve Yahudi olarak adlandırıldığı görülmektedir. Sadece Müslümanlar için (bu dahi İngilizlerin Paris Barış Konferansı ve Sevr Andlaşmasında nihayet Lozan'da dahi) "milliyet" prensibini Türkiye'deki "Müslümanlar" için siyasetinin bir parçası hâline getireceğinin ön işaretidir) Kürt, Arap, Türk sınıflaması yapılmıştır.

Raporda Nusaybin'in Ekonomik Durumu üzerine Tespitler

Binbaşı Noel, Nusaybin'in ekonomik durumuyla da ilgili çarpıcı bilgiler vermiştir. Bu minvalde bölgenin 50.000 kişinin yaşadığı, nüfusunun yarı göçebe olduğu ve 2200 mil kareden (3540.55 kilometre kare) oluştuğunu, bunun da 1800 mil karesinin (2896.81 kilometre kare) işlenebilir alanlardan meydana geldiğini belirtmiştir. Nusaybin'in tarımsal gelişiminin müthiş imkânları sayesinde zengin bir yer olduğunu söylemiştir. Nitekim ilçede su bol miktarda mevcuttur. Toprak öylesine verimlidir ki iyi bir sene olursa bire yirmi-otuz verebilir.⁴² Bu noktada Nusaybin'in jeostratejik konumuna bir de çok bereketli tarım alanları olduğu gerçeği eklenebilir.

Bunlara rağmen Noel, Şamar aşiretinin korkusundan tarım alanlarının çok az ekilip biçildiğini, ayrıca savaştan dolayı genel üretimin yüzde 45 azaldığını bildirmiştir. Bununla birlikte 1919 yılı hasadının 27.000 ton buğday, 18000 ton

⁴¹ FO 141/806/2.

⁴² FO 141/806/2.

arpa, 600 ton darı, 200 ton pirinç, 10 ton pamuk, 15 ton tütün şeklinde olacağını tahmin edildiğini yazmıştır. Yine savaştan önce eşit oranda 3500 çift saban sığırı, katır ve öküz olduğunu söylediğini, fakat bu sayının 1500'e düştüğünü, bir çift öküzü 20-30 lira, bir çift katıra da 60-100 lira arasında değer biçtiğini rapor etmiştir. Noel, Nusaybin'de Hazine-i Hassa'ya ait arazi ve mülk olmadığını da eklemiştir.⁴³

Musul-Nusaybin Telgraf Hattı Raporu

Musul ve Nusaybin arasındaki iletişim hatlarını da oldukça ayrıntılı bir şekilde inceleyen ve not alan Noel, bunu da ayrı bir rapor hâlinde Londra'ya göndermiştir. Bu raporda yer alan önemli bilgiler şu şekildedir: Bütün araç yolu boyunca demir direklerde iyi izole edilmiş çift hatlı bir telgraf haberleşme ağı mevcuttur. Üstelik bu hat bütün yol boyunca aynı tip ve aynı durumdadır. İngiliz işgal kuvvetlerinin ilk telgraf merkezi Ugnah'tan Musul'a (37 mil= 59.54 km) telgraf haberleşmesi zaten mevcuttur. Nitekim demiryolu telgraf hattı (demir direkler üzerinde çift hat) Nusaybin'den Ugnah'a kadar uzanmakta ve çok az zarar görmüş gözükmektedir. Bu bakımdan iletişim kolaylıkla yeniden kurulabilir.⁴⁴ Ancak yine de bazı tamirleri gerektirmektedir. Bunlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Yerleşim Birimi	Mil (km)	Telgraf Hattı Koridoru 80 yarıdsda (73.15 m) 1	Yalıtlar	Direkler
Ugnah'tan Avenat'a	15	10	11	5
Avenat'tan Tel İsmail'e	16	27	24	7
Tel İsmail'den Demir Kapı'ya	23	Hat kontrol edilemedi.	Ancak zarar diğer bölümlerdekiyle aşağı yukarı aynıdır	
Demir Kapı'dan Dağir'e	20	2	6	2
Dağir'den Nusaybin'e	18		Hat Türkler tarafından kullanılmaktadır.	
	Toplam	39	41	14

Tablo 2: Rapora göre Haberleşme Bilgileri

⁴³ FO 141/806/2.

⁴⁴ FO 141/806/2.

Gerekli tamirat için yeterli malzeme Avenat, Tel İsmail ve Demir Kapı'daki telgraf istasyonlarında mevcuttur.⁴⁵ Binbaşı Noel, böyle bir rapor hazırlamakla aslında istihbarat yollarından birisi olan casusluk vazifesini en iyi şekilde yaptığını göstermiştir. Zira haberlerin ulaştırılmasında kullanılan teknik cihazların başında telgraf hatları gelmektedir. Noel böylece Nusaybin-Musul arasındaki haberleşme olanaklarını ortaya koymuş olmaktadır. Bunun sebebi ne olabilir sorusu düşünüldüğünde; akla İngiltere'nin Orta Doğu'da sürekli ve birleşik bir istihbarat sistemi kurmayı tasarlaması gelebilir. Noel de istihbarat subayı olarak Güneydoğu Anadolu'daki vazifesine Nusaybin'den başladığına göre ilk adımın buradan atılması gayet doğal görülebilir. Nitekim İngiltere'nin kendi kurumları arasında yapılan yazışmalarda özellikle General Milne'nin komutası altında bulunan İstanbul daha doğrusu Anadolu bölgesinin istihbarat sisteminin diğer bölgelerle yetersiz bir bağlantısının olması sorunu gündeme getirilmiştir.⁴⁶ Bu sebeple Noel, haberleşme ağının sağlam ve çalışan noktaları, zarar gören, tamire muhtaç kısımları dâhil en ince ayrıntılarını içeren bir rapor tutmuştur.

Binbaşı Noel'in Nusaybin Gözlemlerinin Yansımaları

Binbaşı Noel, yaptığı seyahat sonrasında edindiği izlenimlerini kendi yorumlarıyla dile getirmektedir. Buna göre “nüfusun büyük bir kesimi İngiliz adaletine güvenmekte ve maddî yararlarını dört gözle beklemektedir.”⁴⁷ Nitekim Güney Anadolu'da bir Kürt devletinin kurulması ve yaşaması ancak önemli bir dış gücün yardımı ile sağlanabilirdi.⁴⁸ Bununla birlikte bu durumu İngiltere'nin aleyhine çevirmeye çalışan kişiler de vardır. Noel bu kişileri maddeler hâlinde şu şekilde belirtmiştir:

1. Yükselişimizi bastırmayı dileyen ve bu intikamla motive olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin (Comittee of Union and Progress-CUP) mensupları,
2. Katliamdan fayda sağlayan, bu sebeple İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu'yu aldığı anda cezalandırılmaktan korkan yerel Müslümanlar,
3. Şerif taraftarlığı için çalışan Şerif Hüseyin'in adamları,
4. Türkiye'nin hâkimiyetinde otonom bir Kürdistan'ı yönetmek isteyen İstanbul'da bulunan belli Kürt önderleri ve maceracıları.⁴⁹

⁴⁵ FO 141/806/2.

⁴⁶ Sonyel, *Savaş Günlerinde*, s. 23-25.

⁴⁷ FO 141/806/2.

⁴⁸ Cezmi Eraslan, “Irak'ın Sömürgeleştirilmesine Bir Bakış (1915-1922)”, *Irak Dosyası*, Cilt I, Yay.Haz. Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah Cengiz, Yahya Başkan, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 430-431.

⁴⁹ FO 141/806/2.

Binbaşısı Noel, bu kişilerin faaliyetleri konusunda da şunları ifade etmiştir: “Türkiye’nin hâkimiyetinde otonom bir Kürdistan’ı yönetmek isteyen kişiler, Mardin ve Nusaybin bölgesinde bir başarı sağlayamamıştır. Fakat bu gayret Diyarbakır ve Cizre’de meyvelerini vermeye başlamıştır. Genel olarak bu grupların hepsi huzur ortamından faydalanarak propaganda ve merhamet duygularını kullanarak kendileri için uygun bir devlet oluşturmaya çalışmışlardır. Üstelik bunlar İngilizleri düşman olarak görme noktasında birleşmişlerdir. Her biri yöre halkının duygularını İngiltere aleyhine döndürmeye çalışmışlardır. Ermeni-İngiliz yönetimi yanlısı düşmanlığıyla savaşmaktadırlar.”⁵⁰

Binbaşısı Noel, İngiltere aleyhine yönelen propaganda karşısında yapılması gerekenleri de raporlarında belirtmiştir. Bu doğrultuda “İngiltere’nin yapacağı işgallerin kanun ve emirler doğrultusunda olması gerektiğini, hâli hazırdaki sivil idarelerin desteklenmesini ve savaş sırasında işlenen suçlar için o bölge halkına ve aşiret mensuplarına karşı herhangi bir cezaî işlem yapılmamasını ya da düşmanca bir tavır sergilenmemesini” önemle vurgulamıştır. Bunlar yapılırken “kanuna saygılı kalan vatandaşların ve İngiltere’nin onayladığı hâli hazırdaki sivil idarelere teslim olanların”, dolayısıyla İngiltere’nin işgallerine kolaylık sağlayan herkesin “İngiliz güçleri tarafından işgal edilen yerlerde güvenle kalmalarının garanti edilmesini” önermiştir.⁵¹

Hindistan Bakanlığı’nda Binbaşısı Noel’in ayrıntılı raporlarını değerlendiren yetkililer, bir siyasal ünite olarak Kürdistan’ın mevcut olmadığını, fakat zamanla gerekli zeminin yaratılarak Güney Anadolu’da millî bilincin oluşturulabileceğine inandıklarını kaydetmişlerdir.⁵²

Bu arada Binbaşısı Noel, 24 ve 27 Nisan 1919’da Mardin ve Tel Abyad’dan Bağdat’taki İngiliz Mülkî Komiserine gönderdiği şifreli telgraflarda, Şerif Hüseyin’in ajanları sayesinde Kürt aşiretleri arasında Türk yandaşı akımın bir evreye dek başarı sağladığını, bu ajanların yerel Müslümanların tutucu içgüdülerini ve Avrupa müdahalesine karşı olan korkularını kamçıldığını bildirmiştir. Ardından İngiliz yönetiminin Kürtlere karşı uygulanacak politikayı açıklamasını istemiştir.⁵³ Bunun üzerine İstanbul’daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, Kürt sorunu konusunda İngiliz Hariciyesine, tutumunun ne olacağını sormuştur. İngiliz Hariciyesi de o sırada Paris’te bulunan Dışişleri Bakanı Balfour ile temasa geçerek, ondan 5 Mayıs 1919’da şu öneriyi almıştır: “Kürtlere rahat oturmaları ve her türlü kışkırtma hareketinden kaçınarak Paris Barış Konferansı’nın kararlarını beklemeleri salık verilmelidir”. Ayrıca Amiral Calthorpe’a gönderilen bir telgrafla da “intikam alıcı bir politika

⁵⁰ FO 141/806/2.

⁵¹ FO 141/806/2.

⁵² Öke, *age.*, s. 38.

⁵³ Sonyel, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde*, s. 11.

uygulanmayacağına ve Kürt çıkarlarının Konferans'ta ihmal edilmediğine dair Binbaşı Noel'in Kürtlere güvence vermesini istemesi" emredilmiştir.⁵⁴

Ancak Temmuz 1919'dan başlayarak, Londra'ya, Noel fanatizminin Türkleri tahrik edeceği ve İngiltere'nin bölgesel politikasına zarar verebileceği yönünde, çeşitli kaynaklardan yakınmalar gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda ilk uyarı İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği siyasî memuru Tom Hohler'den gelmiştir. Hohler, öncelikle İngiliz hükûmetinin hedefinin Türkleri olabildiğince zayıflatmak olduğu takdirde onları Kürtlerden ayırmanın bu hedefe ulaşmak açısından daha doğru bir plan olduğunu belirtmiştir. Ancak bu işin dikkat ve sabırla çok ölçülü bir biçimde yürütülecek bir politikayı gerektirdiğini, buna karşı Noel gibi kişilerin bu işin altından kalkamayacaklarını bildirmiştir.⁵⁵ Zira Hohler'e göre Binbaşı Noel, "bir fanatik ve onun, Kürtlerin Lawrence'i hâline gelmesinden korkuluyordu."⁵⁶ Akdeniz'deki İngiliz donanmasının Komutanı Amiral Sir F. de Robeck'ten Lord Curzon'a gönderilen 9 Aralık 1919 tarihli yazıda da İngiltere'nin bu konuya ilgisi görülebilmekteydi: "...Mr. Hohler, Kürt meselesi hakkında, Kürt lideri olan Şeyh Sait Abdülkadir Paşa ile görüştü. Kürtler bütün ümitlerini İngiliz hükûmetine bağlamış durumdadır. Bu ara Mustafa Kemal gittikçe tehlikeli olmaya başlıyor. İngiliz kuvvetleri, Kürtleri Mustafa Kemal'e karşı kullanmak için her parayı ödemeye hazırdır."⁵⁷

Yine Kahire'deki İngiliz askerî temsilcisi, istihbaratçı Albay Richard H. Meinertzhagen'e göre Noel, "diğer birçok havariler gibi tehlikeli bir adamdı. Tek amacı, kendi yol göstericiliği altında Kürtlere bağımsızlık sağlamaktı. Bunun getireceği sonuçlar onu ilgilendirmiyordu."⁵⁸

Görüldüğü üzere Anadolu'nun güneyinde bir Kürt devletinin kurulabileceği İngiltere tarafından kabul görmüştür. Bununla birlikte Kürtler arasında propaganda yapacak kişi hakkında bazı kaygıların olduğu göze çarpmaktadır. Kısacası Noel ismi üzerinde görüş ayrılıkları başlamış, onun propaganda işi konusunda doğru isim olup olmadığı tartışılmaya başlanmıştır.

Sonuç

Nusaybin, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu'ya yönelik işgal planlarının ve bölgede kendi hâkimiyetinde kurmayı düşündüğü otonom bir Kürdistan devletine yönelik propaganda

⁵⁴ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Cilt I, s. 28-29.

⁵⁵ Kaymaz, *age.*, s. 113.

⁵⁶ Sonyel, *age.*, s. 28.

⁵⁷ Ömer Kürkçüoğlu, *Türk-İngiliz İlişkileri (1919- 1926)*, AÜ SBFY, Ankara, 1978, s. 68.

⁵⁸ Sonyel, s. 28. İncelemelerinin sonuçlarını aktardığı telgraflar, onun, nesnellikten bütünüyle uzak bir anlayış içinde, Kürt halkının self determinasyon uygulamasına yatkın olduğu biçimindeki kişisel önyargısını haklı çıkarma güdüsüyle hareket ettiğini ortaya koymuştur. Kaymaz, *age.*, s. 113.

faaliyetlerinin başlangıç noktası olarak düşünülmüş bir ilçedir. Nitekim İngiltere, Kürdistan devleti planı doğrultusunda özel görevli sıfatıyla Binbaşısı Noel'i gözlemler yapması ve bölgenin Kürt unsuruna bu fikri benimsetmesi amacıyla güneydoğu Anadolu'ya göndermiştir. Noel de bu plan doğrultusunda ilk olarak Nusaybin'e gelmiştir.

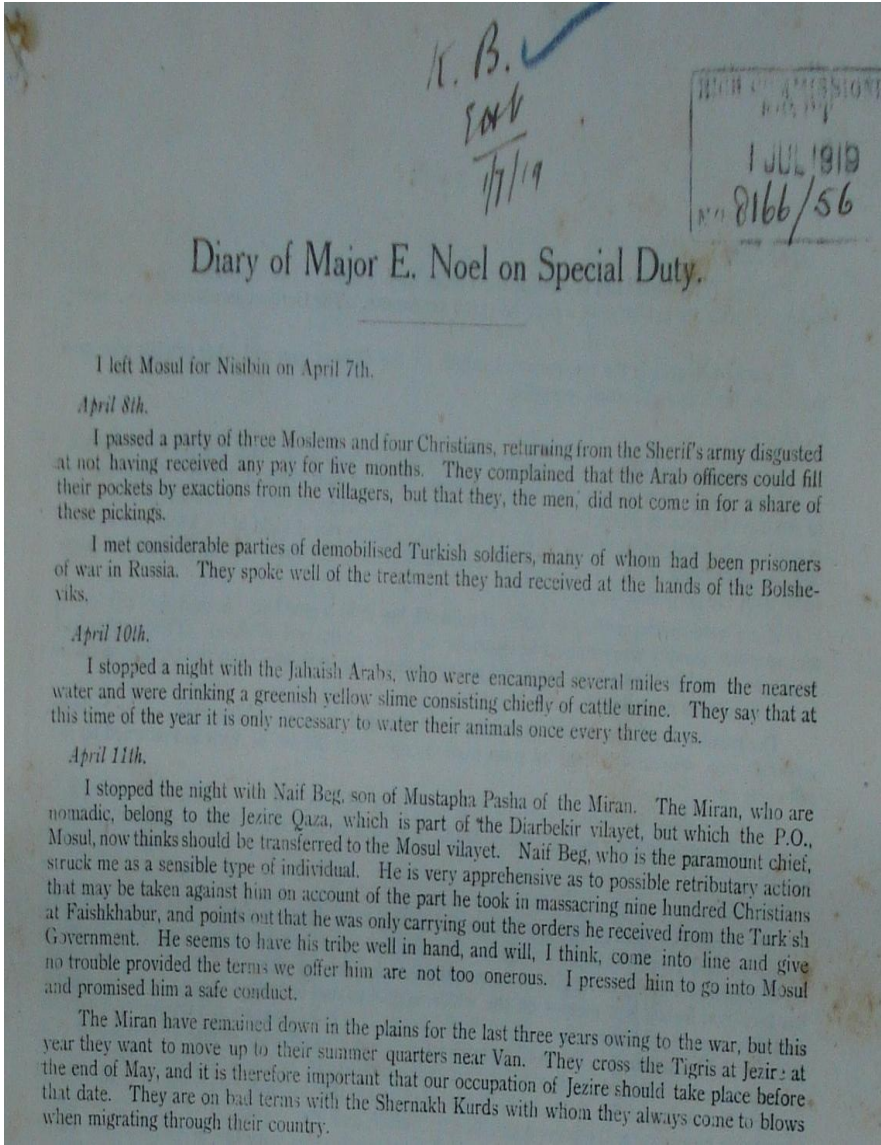
Ancak Noel, yaptığı gözlemler sonucunda Nusaybin'de beklediği ortamı bulamamış, Kürt milliyetçiliği ve Kürdistan devleti fikrinin olgunlaşmamış bulunduğunu görmüştür. Vaziyetin bu şekilde gelmesinde Türkiye'nin ve İstanbul'daki Kürt önderlerin çalışmalarının olduğunu görmüştür. Ancak Noel, Kürt unsuru istedikleri yöne çekilebileceğini, bunun için bazı çalışmaların gerekli olduğunu belirterek önerilerini İngiliz hükûmetine bildirmiştir. İngiltere'nin Binbaşısı Noel vasıtasıyla giriştiği bu hareket ve Noel'in raporları, bağımsız ya da otonom bir Kürdistan devleti konusunda etnik ve siyasî bir oluşumun varlığını da ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

- British National Archives, Foreign Office (FO) 141.806.2; Diary of Major E. Noel on Special Duty.* (Makalede Nusaybin Raporu olarak adlandırılmıştır.)
- La Question de Mossoul De La Signature du Traité d'Armistice de Moudros (30 Octobre 1918 au 1er Mars 1925)* (1925) Yay. Haz. Ahmed İHSAN, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Vekâleti, İstanbul.
- ATATÜRK Mustafa Kemal (2000) *Nutuk*, Yay. Haz. Zeynep KORKMAZ, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.
- BAYAR Celal (1965) *Ben de Yazdım Millî Mücadele'ye Gidiş*, Cilt 1, Baha Matbaası, İstanbul.
- ÖKE Mim Kemal (1992) *İngiliz Ajamı Binbaşısı E. W. C. Noel'in Kürdistan Mısyonu (1919)*, 4. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- ERASLAN Cezmi (2003) Irak'ın Sömürgeleştirilmesine Bir Bakış (1915-1922), *Irak Dosyası*, Cilt I, Yay. Haz. Ali AHMETBEYOĞLU, Hayrullah CENGİZ, Yahya BAŞKAN, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, 419-445.
- HONIGMAN Ernst (1997) Nasibin, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 9, MEB Yayınları, Eskişehir, 99-103.
- KANKAL Ahmet (2007) XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Nusaybin (Salnâmelere Göre), *Makalelerle Mardin Tarih-Coğrafya*, Cilt I, Haz. İbrahim ÖZCOŞAR, İstanbul, 479-495.
- KAYMAZ İhsan Şerif (2003) *Musul Sorunu Petrol ve Kürt Sorunları ile Bağlantılı Tarihsel ve Siyasal Bir İnceleme*, Otopsi Yayınları, İstanbul.
- KÜRKCÜOĞLU Ömer (1978) *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

- SAKİN Serdar (2009) İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu'yu İşgal Arzusu ve Bölge Halkını Kışkırtma Faaliyetleri, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 27 (2), 265-277.
- SONYEL Salahi Ramadan (1995) *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstibbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- SONYEL Salahi Ramadan (1995) *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- TUNCEL Metin (2007) Nusaybin, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 33 (Nesih-Osmanlılar), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN Orhan (2006) *Doğu ve Güneydoğu Kabile-Aşiret Yapısı*, IQ Yayınları, İstanbul.
- URAL Selçuk (2004) Mondros Mütarekesi Sonrası İngilizlerin Irak Cephesi'nde Gerçekleştirdiği İşgaller, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4, Ağustos, 31-46.
- ÜZEN İsmet (2006) Mütareke Döneminde Bir Eşkıyalık Örneği: Ali Batı Olayı (6 Mayıs-18Ağustos 1919), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XXII, Sayı 64-65-66, Mart-Temmuz-Kasım, 329-345.

Ekler: Binbaşz E. Noel'in Nusaybin Raporu (*Diary of Major E. Noel on Special Duty*, Kaynak: FO 141/806/2.)

Note on Strength of Tribes in Nisibin Qaza.

Name of Tribe.	No. of families.	No. of villages.	No. of sowers.	Total number of rifles (Modern).	Paramount Chiefs.	REMARKS.
Alian	1,000	60	50	300	(a) Shaik Melhomed-i-Marran (b) Esma'il-i-Hafse Barahit	(a) Ovars allegiance of 20 villages in the plain—(b)'s followers lived in hills N. of Jezire Nisibin road. The tribe is situated 30 miles off Nisibin. Thirty of the sixty villages are deserted.
Sarhan	1,500	30	40	500	* Ali Batti	These tribes form a robber confederation under Ali Batti, a typical brigand. They live in hills N.E. of Nisibin in the nahya known as Habak.
Sollan	1,500	30	40	500	* Ali Batti	Quiet and obedient.
Hawairki	1,500	30	40	500	* Ali Batti	Quiet and obedient.
Chomar	1,500	30	40	500	* Ali Batti	Quiet and obedient.
Aznaour	2,000	30	50	200	Almud Yussif	Quiet and obedient.
Dakhuri	300	6	20	200	* Hanna Ahmed Mchê	Situated a few miles N. of Nisibin along valley of Gargar. Have guarded German railway settlement, and always treated Christians well. Their chief is believed to be mildly anglophile. At enmity with Ali Batti.
Tamini	300	6	20	200	* Hanna Ahmed Mchê	Situated a few miles N. of Nisibin along valley of Gargar. Have guarded German railway settlement, and always treated Christians well. Their chief is believed to be mildly anglophile. At enmity with Ali Batti.
Tai	3,000	35	600	1,500	Shuk Melhommed	South of Nisibin. Turbulent and more than a match for any Kurdish tribe. Twelve sub-sections.
Arub	3,000	35	600	1,500	Shuk Melhommed	South of Nisibin. Turbulent and more than a match for any Kurdish tribe. Twelve sub-sections.
Sedentary Kurds who have lost their tribal organization.	2,000	40	...	100	Each village has a Muhtar	No cohesion. There would scarcely seem to be a possibility of concerted action. These Kurds inhabit villages round Nisibin and are sometimes known as the Pinar Ali Kurds.

* These two chiefs, who are at enmity with each other, are the most influential. The other tribes follow their lead. Rifles are Turkish Mauser "Kailis" Chappi. 300 rounds of ammunition available per rifle. The figures in column 4 represent the number of men who would normally turn out. In case of grave popular excitement these figures might be increased by 50 per cent. The excess would be armed with old pattern rifles.

Nisibin.
17th April, 1919.

E. NOEL, Major.
Of Special Duty.